

Referanser: KM 4/10

Status for gudstjenestereformen

Sammendrag

I det følgende gis en foreløpig rapport om hvordan gudstjenestereformen utvikler seg. Den sikter for det første på å gi grunnlag for en samtale i Kirkerådet om gudstjenestelivet. For det andre vil den særlig belyse de to forholdene som har påkalt de mest kritiske kommentarene: den liturgiske musikken og dåpsliturgien.

Det foreslås i dokumentet å fastsette et tidspunkt for endelig evaluering og umiddelbart å utarbeide et verktøy for å innhente menighetenes erfaringer. Den liturgiske musikk og dåpsliturgien bør drøftes på bred basis, slik at en fremtidig evaluering kan ha så sikker grunn som mulig.

Det foreslås at ettersyn og revisjon av gudstjenestereformen legges til Kirkemøtet 2016.

Forslag til vedtak

1. Kirkerådet tar den fremlagte statusrapporten til etterretning med de kommentarer som fremkom i møtet.
2. Det utarbeides en veiledning med orientering og råd til menighetene vedrørende utprøving og bruk av den liturgiske musikken.
3. Det utarbeides et rapporteringsverktøy som menighetene kan bruke for å systematisere sine erfaringer med gudstjenestereformen.
4. Forslag til revisjon av gudstjenestereformen legges frem for Kirkemøtet 2016.

Saksorientering

Bakgrunnen for saken

Det nærmer seg to år siden gudstjenestereformen ble iverksatt (Første søndag i adventstiden 2011). Det er derfor naturlig at Kirkerådet får en foreløpig rapport om hvordan reformen utvikler seg. Denne saksbehandlingen er dermed ikke det ettersynet etter 3-6 år, som har vært stilt i utsikt i behandlingen av og i vedtakene om gudstjenestereformen, men en foreløpig drøftelse. Det foreligger ennå ikke et konsistent materiale å bygge en endelig evaluering på.

Tanken om å komme tilbake til gudstjenestereformen etter en periode på 3-6 år har vært fremmet i ulike sammenhenger. I saksfremlegget til sak KM 4/10 heter det under overskriften *Evaluering*:

«Kirkerådet har lagt opp til at gudstjenestereformen i hele sin bredde skal evalueres etter 3 til 6 år. Dels er det vanlig at store liturgireformer blir evaluert og komplementert av nytt materiale etter et visst tidspunkt. Dels har man også innsett at selv om reformen har gjennomgått utprøving i mange menigheter og vært gjennom en omfattende høring er det behov for at den vedtatte liturgi får leve over tid i kirken for så å bli kritisk gjennomgått. Det er også elementer i gudstjenestereformen som trenger en lengre utprøvningsfase før det føres frem til vedtak på Kirkemøtet. Det gjelder særlig musikken til de liturgiske ledd, jfr orienteringssak KM 2010. Det er også bedt om fra Bispemøtet og Kirkerådet at det utvikles samlingsbønner med kirkeårspreg samt nyskriving av dagens bønn (kollektbønner). Det er naturlig at dette materialet utvikles og prøves, for så å vedtas sammen med evalueringen av reformen. Tilsvarende har Bispemøtet bedt om, slik Kirkerådet har lagt opp til, at tekstboken gjennomgås og evalueres etter at alle tre tekstrekker har vært i bruk. Kirkerådet vil legge til rette for en slik evalueringsprosess.»

Kirkemøte-komiteen fulgte dette opp slik i sine merknader:

Evaluering

Komiteen ønsker at det legges til rette for erfaringsdeling slik at det kan gjøres justeringer og korrigeringer av den nye ordningen i løpet av 3-6 år, og ber Kirkerådet komme tilbake med forslag om plan for når og hvordan dette skal skje.

Dette førte til at Kirkemøtet i sitt endelige vedtak i sak KM 4/10 tok inn følgende tekst:

«Det legges til rette for erfaringsdeling slik at det kan gjøres justeringer og korrigeringer av den nye ordning i løpet av 3-6 år. Kirkemøtet ber Kirkerådet komme tilbake med en plan for når og hvordan dette skal skje.» (Vedtaks punkt 4)

Behovet for en drøftelse av status for reformen ble også understreket i generaldebatten på årets kirkemøte. Dette er med på å aktualisere Kirkerådets behandling nå.

Samtalen på Kirkemøtet gjaldt særlig den liturgiske musikken. Etter Kirkemøtet ble dette fulgt opp i en henvendelse fra Hamar bispedømmeråd:

Liturgisk musikk – oppfølging av Kirkemøtet

Vi viser til flere innlegg i årets Kirkemøte om situasjonen for liturgisk musikk i gudstjenestene. Som flere delegater pekte på, er det nå en svært uheldig situasjon der menighetene kjenner på uro og fremmedgjøring. Mange ansatte opplever en vanskelig arbeidssituasjon som en følge av alle de ulike variantene av liturgisk musikk. Dette viser seg i særlig grad i trosopplæringsarbeidet.

Hamar bispedømmeråd vil be om at Kirkerådet setter saken på dagsorden, gjerne i første møte, for så å igangsette nødvendige tiltak for å bedre situasjonen. Hamar bispedømmeråd håper på en rask fremdrift, og ber om å bli holdt orientert om denne. Skulle det bli behov for vedtak i Kirkemøtet, ber vi om at det må foreligge til Kirkemøtet 2014. (24.05.2013, ref. 13/52-6)

Denne foreløpige rapporten gir Kirkerådet anledning til å drøfte sentrale sider ved gudstjenestereformen, også den liturgiske musikken, slik Hamar bispedømmeråd ber om. Å fremme en sak om den liturgiske musikken allerede for Kirkemøtet 2014 lar seg imidlertid ikke gjøre. Behandlingen av en liturgisak involverer mange instanser som bare møtes noen få ganger i året. En slik forsert behandling ville neppe heller være tjenlig. Den utprøvingen menighetene har begynt på, bør føres til ende etter en fastlagt plan, slik at det blir mulig å nyttiggjøre seg erfaringene. I forlengelsen av Kirkerådets behandling vil det utarbeides et rundskriv til menighetene med veiledning om bruken av den liturgiske musikken.

Grunnlaget for de følgende drøftelsene og vurderingene er det som er fanget opp av signaler og synspunkter, både gjennom henvendelser til Kirkerådet, innspill under Kirkemøtet og gjennom deltakelse i ulike sammenhenger. En bygger også på det det har vært mulig å fange opp gjennom presse og tidsskrifter, samt på rapporter som er gitt fra bispedømmeadministrasjonene i tiden etter Første søndag i adventstiden 2011. Endelig er det tatt hensyn til de svarene som er innkommet på et spørreskjema som ble sendt til bispedømmene i begynnelsen av august som en forberedelse til denne saksbehandlingen. Dette ble ytterligere utfyllt på et drøftingsmøte i Kirkens Hus 27. august, hvor saksbehandlere fra 5 av bispedømmene deltok.

Generelt inntrykk av status i menighetene

Tidligere erfaring tilsier at ved endringer på liturgiens område må en regne med at det oppstår en kritisk fase. Gudstjenestelivet er et område hvor toleransen for ikke å mestre er svært liten. Det skaper en følelse av å være satt utenfor fellesskapet. Denne fremmedgjøringen er en stående utfordring i forhold til mennesker som ikke er vant til

kirken og dens liturgiske liv. Men når også de meget kirkevante i en periode blir fremmede for hvordan liturgien er utformet, blir situasjonen kritisk. Etter en tid endres ofte dette inntrykket gjennom at en blir kjent med liturgien, og når en reform lykkes – også kjært. Det kan være nødvendig å minne seg selv om at alt en setter særlig pris på i gudstjenesten, ja, alt en i det hele tatt kan av liturgien, en gang var nytt og fremmed og krevde en periode av tilvenning.

Gudstjenestereformen av 2011 skiller seg fra tidligere reformer ved at den enkelte menighet for å ta den i bruk må utarbeide en *lokal grunnordning* på grunnlag av det liturgiske materiale som er gjort gjeldende. De aller fleste er på plass med dette, men i noen tilfelle har ulike forhold (vakanser og andre lokale forhold) gjort at det har vært nødvendig å bruke lenger tid på å få godkjent en ordning. Ut fra de rapporter som er mottatt, kan en likevel si at kun i noen ytterst få tilfelle har menigheter gjort det klart at de ikke akter å sende noen søknad om å få godkjent en lokal grunnordning.

Når en forsøker å danne seg et inntrykk av reaksjonene så langt, er de, som ventelig kan være, både positive og negative. Noen mener å kunne fastslå at gudstjenestereformen «ikke utløser noen entusiasme». Men når en går nøyere inn i materialet, fremkommer det et mer nyansert bilde. Det rapporteres fra mange hold at den *samtalen* omkring gudstjenestelivet som har vært nødvendig for å utarbeide en lokal grunnordning, har gitt fordypelse og glede. Mange menigheter har lyktes i å danne *gudstjenestegrupper*, som har ansvar for både planlegging og gjennomføring av gudstjenestelivet. Øket liturgisk *kompetanse* i bredere kretser enn de som «har slikt å gjøre», og betydelig økning av *involvering* og *deltakelse*, rapporteres det også om. Det virker også som om *nattverdiliturgien* i hovedsak er blitt godt mottatt. Med sine ulike varianter fra ulike tider og kilder øker både forståelsen og gleden.

Alt dette er entydig positive forhold, som skaper glede i menighetene. Selv om disse rapportene ikke er det som lyder med størst lydstyrke i debatten, er det viktig at de ikke overhøres.

Disse erfaringene stemmer også med det direktøren fremholdt i sin rapport til Kirkemøtet 2012:

«Viktige sider ved gudstjenestereformen er at den inviterer til en bred samtale og engasjement om gudstjenesten – og at den fører til at flere feirer gudstjeneste. Reformen legger opp til at man over tid jobber målrettet for å involvere mange i dugnaden om gudstjenesten.»

Det som kommer til uttrykk som utilfredshet, kan samles i noen punkter. Det første som etterlyses, er en klargjøring av hvilken *status* kirken og menighetene er i nå. Høringsfasen er over. Men er vi fortsatt i en utprøvingsfase? Hva sikter i så fall denne på? Hvilke tidsperspektiver gjelder? De lokale grunnordningene som er godkjent, har varierende varighet, fra ett til fire år. Når en ser dette i sammenheng med det som er sagt om et ettersyn og en eventuell justering av reformen etter 3-5 år, etter en evaluering på grunnlag

av erfaringsinnhenting, så spørres det hva som befinner seg bortenfor de godkjente grunnordningene som menighetene nå har arbeidet med.

Det virker som om det er en nokså utbredt oppfatning – eller kanskje det er like riktig å si *opplevelse* – at det nye liturgiske materialet er for omfattende og har *for mange valgmuligheter*. Dette gjelder i særlig grad *den liturgiske musikken*, se nedenfor.

Et tredje punkt som ofte blir fokusert i kommentarer, er de innslag av *dialoger* og *menighets svar* som liturgien har innført – de aller fleste riktignok som valgfrie.

Det siste punktet som mange peker på, er *dåpsliturgien*. Om denne er det skrevet både i presse og i tidsskrifter. Det er særlig prester som uttaler seg om denne liturgien, og de som uttaler seg, gjør det i de fleste tilfelle for å argumentere for endringer.

Disse innvendingene er det nødvendig å gå nøyere inn på, for å se om det finnes grep som kan og bør tas allerede nå, eller hvordan disse forholdene bør forberedes for Kirkemøtets behandling.

Systematisert dokumentasjon av erfaringer og forskning

Det første grepet er at det etableres en systematisert erfaringsinnsamling som gir grunnlag for eventuelle endringer og revisjon. For å få fast grunn under føttene er det nødvendig å erstatte omtrentlige inntrykk med data som er grunnet på kvalifisert forskning. Noe er allerede i gang i ulike sammenhenger og ut fra ulike synsvinkler. Det arbeides for tiden med å etablere samarbeid med en instans som kan forestå dette ut fra et samlet perspektiv.

I noen av de kommentarene som er kommet inn, finnes det en randbemerkning som det kan være verd å nevne: En tenker seg at *antall gudstjenestedeltakere* fort vil bli gjort gjeldende som kriterium. At flere – ikke minst unge mennesker – kan finne sin naturlige plass i kirkens gudstjenesteliv, er en av målsetningene med gudstjenestereformen. I tiden fremover vil det være viktig å følge utviklingen av gudstjenestedeltakelsen nøye. Det er flere variabler som påvirker utviklingen enn gudstjenestereformen alene. Dette vil det bli tatt hensyn til i vurderingen av den statistiske utviklingen.

Fastsetting av tidspunkt for gjennomgang av erfaringene

Det ser ut til at tiden nå er inne for å erstatte det som har vært omtalt som *3-6 år*, med et fiksert tidspunkt for en vurdering av gudstjenestereformen. Uansett hva dette slutt punktet settes til, er det nødvendig snarest å formulere noen spørsmålsstillinger som kan gi menighetenes erfaringer retning og gjøre dem håndterbare i en evalueringsprosess. Vi må blant annet vite: Hva er reformens styrke? Hva er reformens svakheter? Hva er i bruk? Hvor ofte? Under hvilke forhold? Hvilke erfaringer er gjort? Hva kan forbedres? osv.

Rapportene tyder også på at det er nødvendig å be menighetene utpeke en «loggfører», som får ansvar for å nedtegne både grunnleggende data om valg og bruksfrekvens og fortløpende uttrykk for hvordan ting oppleves og vurderes. Det vil kunne forhindre at vi blir sittende igjen uten noe å gripe fatt i, uansett hvor lang vi fortsatt måtte gjøre perioden frem til en vurdering og justering.

Det kan være grunn til å tro at disse grepene – fastsetting av tidspunkt for vurdering og mindre justeringer, formulering av spørsmål og utpeking av loggfører – vil kunne medvirke til å fjerne en plagsom følelse av usikkerhet, som nå bidrar til å knytte en negativ oppfatning til hele reformen. Alt dette bør komme til uttrykk i en henvendelse til menighetene allerede i høst.

Noen har bedt om at en unngår høsten 2015 til en slik rapportering og vurdering, fordi menighetene da vil ha nok å gjøre med kirkevalget. Hvis en får utarbeidet et godt rapporteringsverktøy, og velger 1. april 2015 som tidspunkt for endelig innrapportering fra menighetene, blir det mulig å forberede saken for Kirkerådets septembermøte i 2015 med etterfølgende behandling av Bispemøtet og fremlegging for *Kirkemøtet 2016*. Da tar Kirkerådet på alvor at der er en stor utålmodighet, både etter å få gjort visse justeringer og etter å komme over i en endelig status for en rimelig periode. Dette vil samtidig gi den nødvendige tid til å forberede saken på en ansvarlig måte.

Valgmuligheter

Når det klages over for stort materiale og for mange valgmuligheter i liturgien, må en huske at det ligger nærmest i sakens natur at en under *innlæring av en gudstjenesteordning*, med utprøving av ulike alternativ, kan oppleve en form for «kaos». Slik vil det bli, med mindre man utprøver de ulike alternativ «i takt»: Denne måneden prøver vi den varianten og den serien, neste måned skifter vi til den, osv. Dette er selvsagt helt umulig, og det svarer heller ikke til den rett menighetene er tilkjent til å velge selv. Dette gjelder både tekstlige varianter og musikk.

Hamar bispedømmeråd peker i sin henvendelse på forholdet til trosopplæringsreformen. De fremholder at de mange variantene vanskeliggjør dette arbeidet. Det bør imidlertid nevnes at i en samtale om denne saken i *Nemnd for gudstjenesteliv* kom den motsatte vurderingen sterkt til uttrykk. Mulighetene til å prege gudstjenestene ulikt ble vurdert som en gevinst for trosopplæringen. Dette er en meget vesentlig problemstilling, som bør belyses og drøftes grundig.

Hvis problemet er at valgmulighetene er for mange, vil det å innskrenke disse gjerne fortone seg som det mest nærliggende grepet, enten umiddelbart eller etter en mer grunnleggende vurdering. Dette er neppe anbefalelsesverdig. Det kan på en unødvendig måte reise motstanden mot begrensning og konformitet. En skal merke seg at de negative kommentarene går ikke bare på *for stor* valgmulighet og variasjon, men også på det motsatte. Noen peker på at det endelige resultatet etter høringen ble for stramt. Noen sier også rett ut at de savner den perioden av «fritt frem», som de opplevde før

gudstjenestereformen. En av hensiktene med gudstjenestereformen var da også å sette grenser for den holdningen gjennom å understreke den felles *ordo*.

Et grep som kan bevare fleksibiliteten og det stede og samtidig gjenvinne en betydelig grad av gjenkjennelighet og fellesskap, er å tilkjenne noe som *grunnelementer* i liturgien og *normalserier* i musikken. Dette vil gjøre det øvrige materialet til *valgmuligheter* av mer spesiell karakter. Ikke minst de menighetene som åpenbart føler en slags forpliktelse til å *prøve* en hel masse, vil slik kunne få fast grunn under føttene. Hvis det ikke foreligger et klart behov for å fravike det man kjenner og er vant til, så bør man heller ikke gjøre det – selv om det altså er mulig.

Dette gjelder ikke minst den liturgiske musikken, men det kan godt være at et slikt grep kan appliseres også på tekstlige varianter.

Menighetssvar

I vår liturgiske tradisjon er det viktigste elementet for menighetens deltakelse salmesangen. Her besitter vi en skatt som alt må settes inn på å bevare. Salmesang er helt sikkert den mest allmenne form for musikkutøvelse som finnes, ikke bare i kirken, men i samfunnet som helhet. Men for å øke menighetens aktivitet og dermed involveringen, er det på flere punkter i hovedgudstjenesten lagt inn fremsagte *dialoger* og *menighetssvar*. I høringen var mange skeptisk til disse elementene, og så langt er erfaringene rundt om i menighetene ulike.

Også her skal en være forsiktig med å trekke konklusjoner for snart. At det gjør seg gjeldende usikkerhet og derav følgende motvilje her, er hva en kan vente. For slike ledd krever en sikkerhet som bare praksis kan gi. I 1920-liturgien var det presten alene som skulle fremsi syndsbejnelsen og trosbejnelsen og synge (eller fremsi) Fadervår. Menighetens rolle var i de to siste tilfellene å synge Amen. I dag har menighetene for lengst annektert disse leddene. Den felles fremføringen selv av disse lange leddene fungerer utmerket, og det er neppe noen menighet som kan tenke seg å oppgi sin aktive rolle her.

En kunne kanskje tro at det ville gå desto lettere med de små leddene i den nye liturgien, men det er nok heller motsatt. For denne type deltakelse er avhengig av sikkerhet, og sikkerheten krever en rytme som bare kan etableres gjennom praksis over tid.

Her er det få holdepunkter i det materialet som står til rådighet. Men med alle mulige forbehold kan det se ut til at det er innslagene i nattverdliturgien som fungerer best. Kanskje legger nattverdliturgi karakter best til rette for denne type deltakelse. I alle fall er det her vi er mest vant til det. Gjennom lange tider har den høytidelige innledende dialogen fungert uten problemer. Her er også de tekstene vi nå inviteres til å delta i, både kjente og kjære. Det ekumeniske leddet *Troens mysterium* er utvidet med et særnorsk bidrag, en tillempning av en av vår gamle liturgiker Gustav Jensens vakreste setninger: «Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.» Og setningen «Han styrke oss og holde oss oppe i en sann tro til det evige liv» blir enda sterkere og mer naturlig når

den lyder som bønn i menighetens munn. Menigheten bør også svare liturgens «Fred være med dere» med «Amen», slik at likevekten i dialogen opprettholdes.

Liturgisk musikk

Det elementet i gudstjenestereformen som nå skaper de sterkeste reaksjonene, er det samme som var mest etterspurt i forberedelsesfasen, nemlig den liturgiske musikken. Dette er et forhold det kan være nyttig å reflektere over.

Den kristne kirkes gudstjenesteliv har alltid vært et sangens og musikkens arnested. Kirkens betydning for å skape og fremføre musikk er synlig gjennom hele musikkhistorien. Kirken bærer derfor med seg en stor og verdifull arv fra tidligere tider. Gjennom en kirkemusikalsk oppblomstring med usedvanlig kraft og kvalitet er denne arven i løpet av de siste tiårene blitt fornyet og videreført.

Et særtrekk ved vår samtid er at musikken nå spiller en enormt viktig rolle som *massekultur*, ikke bare som noe som angår særlig interesserte. Mennesker i alle aldre omgir seg med musikk store deler av døgnet. Dette har den revolusjonerende elektroniske utviklingen muliggjort. Over alt ser man mennesker med «propper i ørene». Musikken blir slik en del av livsmiljøet.

Musikkformer og stilarter varierer over et stort spekter, og de musikalske preferanser man har, er langt på vei med på å definere et menneskes selvforståelse og identitet. Dette gjør også musikk til en svært følsom sak. Nedvurdering av den type musikk man selv foretrekker, kan føles nesten som en personlig krenkelse.

Disse forhold gjør at musikken blir et av de viktigste elementene når gudstjenestelivet skal finne sin form. Det musikalske element var en hovedsak da Ungdommens kirkemøte arbeidet med gudstjenestelivet. Dette har blitt markert en rekke ganger i Kirkemøtets samtaler, også i årene før arbeidet med gudstjenestereformen ble iverksatt. År for år har det også blitt mer og mer tydelig at de unge har dekning for sin pretensjon om å tale på vegne av langt videre kretser, når de har betont musikkens store betydning for å kunne finne seg til rette i gudstjenestelivet.

Arbeidet med musikken startet med et prinsippvedtak om hva man ville frem til, nemlig et rikt materiale av musikk til gudstjenestens ulike ledd i et bredt spekter av stilarter. Dette skulle organiseres i et visst antall *serier med innbyrdes felles musikalsk preg* og ved siden av dette *frittstående enkeltledd*. På den måten skulle menighetene settes i stand til å velge hvordan de ville legge opp gudstjenesten musikalsk. Det ble også tidlig vedtatt å gå bort fra den ordning vi har hatt med ulike serier knyttet til *kirkeårstidenes* variasjon. Man hadde erfart at denne type variasjon i praksis stadig pulveriseres av særlige hensyn, som kommer inn og gjør at en likevel holder seg til allmennserien. Viljen til sjangerbredde for å forsøke å treffe mange menneskers musikksmak, samt forsøkene på å nå frem til noe treffende i hver sjanger har bidratt til å skape det store omfanget.

Kirkemøte-komiteen i 2010 sa det slik i sine merknader:

Komiteen mener at musikk er en viktig del av hovedgudstjenesten. Intensjonen med stor bredde og sangbarhet i den liturgiske musikken må følges opp – både mht genre, instrumentbruk, forsangere/kor, inkludering av barn og unge som utøvere mv. I Veiledningen tas det inn at det gis en generell åpning for bruk av kor og musikalske innslag på egnede steder i gudstjenesten.

Men hvis en opphever forskjellen mellom forholdene i en slik utprøvningsfase («Alle menighetene i prostiet har valgt ulik musikk») og en fremtidig normalsituasjon, hvor en i alle fall har samlet seg om noe, og muligens gjort noe til *normalserier*, kan situasjonen fortone seg helt umulig. Det er viktig å fastholde at vi er på vei mot en grense for utprøvningsfasen og en evaluering.

Mange kommentarer kan tyde på at det viktige forordet i permen med liturgisk musikk er lite kjent. Det kan derfor være grunn til å minne om dette, ikke minst det siste avsnittet:

Utprøving i menighetene

Når Kirkerådet sender dette omfattende materialet til utprøving i menighetene, skjer det med tanke på en senere evaluering av musikken. Det er derfor viktig at de erfaringene menighetene gjør, blir registrert, slik at de kan meddeles Kirkerådet ved slutten av utprøvingstiden. Da vil en blant annet kunne vurdere om det bør innføres et skille mellom *normalserier* og *valgserier*. Dette har vært drøftet for eventuelt å sikre en god balanse mellom *gjenkjennelighet* mellom menighetene i Den norske kirke og *frihet* for den enkelte menighet til selv å velge sin liturgiske musikk.

Andre spørsmål som er viktig å få belyst, er:

- Erfaringer med bruk av ulike former for musikalsk ledsagelse,
- hvor sangbar musikken er for menighetene,
- musikkens slitestyrke,
- erfaringer med stilmessig variasjon i én og samme gudstjeneste,
- musikkens egnet til ulike typer hovedgudstjeneste.

Det er selvsagt ikke meningen at én og samme menighet skal prøve ut alt materialet i permen. Men de erfaringene menighetene gjør, både i kortere og lengre prøveperioder, er det viktig å ta vare på.

Når en prøver å gjøre opp en foreløpig status på dette tidspunkt, kan det se ut til at vi har gjort noen delvis nokså uventede erfaringer. For det første har det vist seg at det å komponere en salmemelodi og en liturgisk melodi er to overraskende ulike ting. Vi har mange dyktige salmekomponister, men få som har et sikkert og godt grep på liturgiske melodier. For det andre har det blitt enda tydeligere enn en kunne tenke seg på forhånd, hvor ekskluderende det er ikke å kunne de liturgiske melodiene. Man kan tåle at det er satt opp en salmemelodi man ikke kan – ennå – men ikke at man er satt utenfor det som inngår i den faste liturgien. Som et lite bi-moment kan det noteres at blant de nye og

ukjente melodiene ser det ut til at de hvor man gjentar melodi etter en forsanger (medliturg), er de som lettest går inn.

En skal ikke overse at forholdet til valgmulighetene ser ut til å variere på de ulike punkter i hovedgudstjenestens gang. Det synes som om mange menigheter er glade for det rike tilfanget av *Kyrie-sanger* som er lagt frem. At nettopp dette leddet ser ut til å ligge til rette for større rikdom og variasjon, kan ha flere grunner. For det første er teksten her så enkel at det er lettere å følge med på ulike musikalske utforminger. For det andre er dette leddet i all sin enkelhet likevel meget komplekst. Det er både det nakne nødropet, men også hyllingsropet til Herren. De ulike gudstjenestenes karakter legger nettopp til rette for en slik variasjon av Kyrie-leddet. Kyrie-sangene kan også gjøre tjeneste som forbønnsvar. Tilsvarende er det god bruk for varierende Halleluja-sanger. I den nye salmeboken er det derfor gitt plass til et utvalg av disse to typene.

Det andre sungne leddet hvor noe lignende kan synes å gjøre seg gjeldende, er *Agnus Dei*. Det kan muligens henge sammen med at vi nettopp til dette leddet har fått mange melodier som oppleves som vakre og umiddelbart appellerende. Samtidig kan det virke som om dette for mange skaper et dilemma, fordi man nødig vil gi slipp på den innsungne melodien fra allmenn-serien i høymessen fra 1977. Det er det i så fall grunn til å trekke lærdom av. For da denne gudstjenesten ble lagt frem, ble nettopp denne melodien av mange utpekt som den som antagelig ville vise seg minst slitesterk. I dag er det trolig den svært mange gudstjenestedeltakere minst vil gi slipp på. Det viser at man skal være varsom med umiddelbare reaksjoner og med å trekke konklusjoner for raskt. Liturgi skal man leve med i det lange løp. Det er først da styrken eller mangelen på sådan viser seg.

Den «kaos»-erfaringen utprøvingen av musikken kan gi, bør en ta med seg inn i evalueringen av hele gudstjenestereformen. Det blir lettere å avfinne seg med at noe er foreskrevet som det normale, når en har en reell erfaring og en erkjennelse av at dette er det nødvendige botemidlet mot at selv vante kirkegjengere skal kjenne seg satt utenfor og bare meget vanskelig kan delta i gudstjenesten. Her ligger det helt åpenbart et spenningsforhold mellom grunnverdiene *involvering* på den ene side og *fleksibilitet* og *stedegengjøring* på den andre.

Det bør nå legges til rette for at det kan føres en grundig samtale i menighetene om hvordan vi i fremtiden vil avveie to goder, som vanskelig lar seg forene fullt ut: <i>gjenkjenneligheten</i> i kirken som nasjonalt fellesskap og <i>valgfriheten</i> for den enkelte menighet.

Dåpsliturgien

Her finnes det kommentarer som kan betinge at en enda en gang går langt inn i et grunnleggende arbeid med liturgien. Det er fra noen hevdet at det er så nødvendig å få gjort noen grep med dåpsliturgien at de reiser spørsmålet om den bør tas opp til behandling før den kan tas sammen med gudstjenestereformen som helhet.

Det som særlig påpekes, er at dåpsliturgien er for tung, for gjentakende, for ordrik og for lang. Noen har også strukturelle innvendinger. Dette gjelder særlig tredelingen av liturgien og plasseringen av noen elementer, særlig at faddertiltalen kommer i tredje del, altså *etter* selve dåpshandlingen. Noen kritiserer fremdeles liturgien ut fra de samme teologiske innvendinger som fremkom i forarbeidene og i høringen, men uten at de oppnådde tilslutning.

Dåpsliturgien er den delen av gudstjenestereformen som har hatt den lengste og mest omfattende veien frem til det som ble vedtatt av Kirkemøtet 2011. Underutvalg 3 under Nemnd for gudstjenesteliv (NFG), som forberedte saken, utprøvde ulike liturgier i utvalgte menigheter. Det forslaget de endte opp med, ble kraftig og vesentlig omarbeidet av NFG.

Bispemøtet behandlet saken en første gang på grunnlag av NFGs protokoller, sak BM 15/08. De vedtok å behandle reformen på et ekstraordinært bispemøte, men formulerte allerede ved første gangs behandling fire spørsmål, som fokuserer vesentlige problemstillinger, som har gått igjen i behandlingen:

- Kommer det tydelig nok frem i dåpsliturgien hvorfor dåpen behøves og hva frelse i dåpen innebærer? Et sentralt motiv i det nye forslaget har vært å forsterke «takken for barnet». Dette er en teologiske adekvat justering som Bispemøtet stiller seg bak. Er det likevel grunn til å spørre om dette også har medført en justering av tanken om dåpens nødvendighet?
- Er sammenhengen mellom dåpen og troen tilstrekkelig klar?
- Er forbindelsen til hjemmet, og hjemmets ansvar for å gi trosopplæring til den dømte, tydelig nok?
- Er det i denne sammenheng sakssvarende å beskrive foreldre og faddere som 'forbilder', jf pkt 15?

Det forslaget NFG la frem for Kirkerådet, møtte usedvanlig kraftige innvendinger. Ved første gangs behandling (februar 2008, sak KR 14/08), ble saken utsatt. Ved andre gangs behandling (juni 2008, sak KR 30/08) ble det klart at et flertall i Kirkerådet ikke fant å kunne stille seg bak dette liturgiforslaget. Dåpsliturgien ble derfor tatt ut av det vanlige høringsløpet. Kirkerådet fikk seg forelagt et nytt liturgiforslag (september 2008, sak KR 59/08). Rådet vedtok et liturgiforslag som ble sendt på høring. Dette foreligger som heftet *Dåpsliturgi og Høringsdokument* (2008).

Også dette påkalte kommentarer i høringen som førte til omfattende endringer. Kirkerådet gjorde nytt vedtak i saken i mai 2010 (sak KR 24/10). Dette forslaget ble gjort til gjenstand for behandling i Bispemøtet i juni 2010 (sak BM 18/10). Bispemøtet la frem en ny versjon av dåpsliturgien, hvor deres synspunkter var innarbeidet som kommentarer i selv liturgien. Dåpsliturgien ble behandlet på to kirkemøter, i 2010 (sak KM 6/10), og endelig vedtak i 2011 (sak KM 5/11).

Etter en så lang og vidløftig saksgang, hvor så sterke og så ulike synspunkter ble gjort gjeldende, er det grunn til å fremheve det grundige og konstruktive arbeidet Kirkemøtet la ned i denne saken i 2010 og 2011. Det førte til at den dåpsliturgien vi har i dag, faktisk ble *vedtatt enstemmig* av Kirkemøtet 2011.

Denne saksgangen er samtidig den mest nærliggende forklaringen på de kritiske erfaringene som har vært referert ovenfor. At ord og omfang øker, er en effekt som ligger innebygget i en slik saksbehandlings mekanikk. For den prøvingen som saken underlegges i ulike instanser, går først og fremst ut på å sikre at viktige aspekter faktisk er ivaretatt. Dette fører gjerne til tillegg. At noe blir strøket, er langt sjeldnere. Den skisserte tilblivelsesprosessen av nåværende dåpsliturgi tilsier også at det må brukes tilstrekkelig tid for gjennomgang og forberedelse av eventuelle endringer i liturgien før nye vedtak gjøres.

Likevel er hverken denne eller den forrige dåpsliturgien spesielt omfangsrike når en sammenligner med våre lutherske søsterkirker. Noe som bidrar til at de oppleves slik, er at vi har gjort det til det normale at dåpen skal forrettes innenfor rammen av høymessen. Dette forsterkes ytterligere av at dåpen er plassert i innledningsdelen – noe der ellers er mange gode grunner til.

Salmebok og koralbok

Et meget omfattende og viktig element i gudstjenestereformen er salmeboken. Om denne er det å si at salmeboken i ulike utgaver og koralbokens to første bind er i rute til å tas i bruk 1. søndag i adventstiden i år, som planlagt. Koralbokens bind 3, som inneholder de bibelske salmene, skal behandles av Kirkemøtet 2014. Dette henger sammen med at den endelige fastsettelsen av en poetisk tekstrekke til kirkeårets søn- og helligdager skal skje på dette Kirkemøtet. Arbeidet er imidlertid anlagt slik at bind 3 vil kunne foreligge meget snart etter Kirkemøtet.

Arbeidet med implementering av *Norsk salmebok 2013* er i god gjenge. Kirkerådets kommunikasjonsavdeling og seksjon for gudstjenesteliv og kultur samarbeider om saken, og det er ansatt en egen prosjektleder for dette. Det kan også rapporteres om tydeligere og tydeligere signaler om at man rundt om i menighetene venter på den nye salmeboken ser med forventning og glede frem til å kunne ta den i bruk.

Konklusjon

Samlet sett må det være grunnlag for å kunne fastslå at det arbeides godt og med betydelig glede med gudstjenestelivet i våre menigheter. Samtidig byr denne innføringsfasen, hvor det gjøres ulike valg fra menighet til menighet, på store utfordringer. Dette gjelder i første rekke prester og kantorer, når de gjør tjeneste i flere menigheter, og når de må vikariere. Men det gjelder også menighetslemmer, når de deltar i gudstjenesten andre steder, og møter andre ordninger enn de er vant til fra hjemmemenigheten. Især gjelder dette sungne ledd.

Når fasen med utprøving av mange ting er ført til ende, vil det helt sikkert være mulig å legge noe til side. Men skal vi lykkes, gjelder at menighetene i solidaritet med hverandre og med stor vilje til fellesskap finner frem til noe som tilkjennegis som *normalordninger* – uten at man dermed gir avkall på en betydelig frihet til å kunne velge også noe annet, når det foreligger gode grunner til det. Hvis *ordo-tenkningen* fra denne gudstjenestereformen får gjennomsyre både tankegang og praksis, vil det kunne sikre et gudstjenesteliv med trygt rotfeste i en gammel og felleskirkelig tradisjon, som kan kombinere friheten til lokal utforming av et og annet med den grad av gjenkjennelse og involvering som er nødvendig for at den enkelte skal kunne være aktiv deltaker.

Administrative og økonomiske konsekvenser

Disse vurderingene krever et rundskriv til menighetene om fremdriften av gudstjenestereformen. Generelt vil gudstjenestereformen kreve personellmessige ressurser fremover, både i Kirkerådet og bispedømmerådene. Et godt rapporteringsverktøy bør utarbeides til menighetene. Noe midler til forskning er allerede avsatt i årets budsjett, men vil også være nødvendig framover. Den vurdering og justering av reformen som skal skje, vil medføre at det må trykkes opp noen nye ark i gudstjenestepermens liturgier. Den liturgiske musikken vil kreve en ny trykksak.